

III. 2. Sanayi

III. 2. 1. Sanayi'nin Türkiye Ekonomisindeki Yeri

2008 Ocak ayında Türkiye'de istihdamda olan 20.122.000 kişinin 4.298.000'i sanayide (*1) 1.019.000'i de inşaat sektöründe çalışıyordu. Tüm istihdam içinde sanayide çalışanların oranı % 21,36, inşaatçı çalışanların oranı ise % 5,06 idi. İki alan birlikte ele alınıp sanayiye sayıldığında bu alanda çalışanların sayısı 5.317.000, tüm çalışanlara oranı ise % 26,42 idi.

Bu oran en gelişmiş kapitalist emperyalist ülkelerdeki oranlarla karşılaştırıldığında da çok geri bir oran değildir. Gelişmiş emperyalist ülkelerle sektörlerde çalışanlar açısından esas fark tarım ve Hizmet Sektöründedir. Kapitalist/emperyalist dünyada "gelişmişlik" kendini sektörlerdeki istihdam bağlamında, tarımda istihdamın çok düşük, buna karşı hizmetlerde istihdamın çok yüksek ve giderek de yükselen bir trend içinde olması biçiminde göstermektedir. Türkiye'de sanayi, istihdamda 2008 yılı başında da tarımın gerisinde geliyordu. Fakat tarım bu bağlamda gerileyen, sanayi ise ilerleyen sektördü.

Sanayinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYH) katkı oranına gelince, istihdamda olduğu gibi, bu alanda da tarım/ sanayi karşılaştırmasında tarımın gerileyen, sanayinin ilerleyen konumda olduğu görülmektedir.

Cari fiyatlarla GSYH'ya sektörlerin katkısı 2007 yılında şöyleydi: Tarım % 7,4 + Balıkçılık % 0,3 = toplam: % 7,7; Sanayi: İmalat Sanayi % 16,5 + Madencilik ve Taş Ocakçılığı % 1,2 + elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi, dağıtımı % 1,8 = % 19,5 + İnşaat Sanayi % 5,0 ile birlikte = %

24,5; Hizmet Sektörünün katkısı ise toplam % 56,20 idi. % 11,6 ise vergi sübvansiyonları tarafından karşılanıyordu. (Sanayi Ek 1, Cari Fiyatlarla Sektörlerin Gsyh İçindeki Payları - İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Temel Fiyatlarla, 2007, sf. 392)

Aynı tablonun 1988'i temel alan sabit fiyatlarla olan görüntüsü ise şöyle idi:

2006 yılında tarımın GSYH'ya toplam katkısı (Tarım % 9,7 + Balıkçılık % 0,3) % 10; 2007'de ise (Tarım % 8,6 + Balıkçılık 0,3) % 8,9'du.

2006 yılında Sanayi'nin katkısı (İmalat Sanayi % 23,8 + Madencilik ve Taş Ocakçılığı % 0,7 + elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi, dağıtımı % 2,0 = % 26,5 + İnşaat Sanayi % 6,4, İnşaat Sanayi ile birlikte tüm sanayinin toplamı: % 32,9 idi.

2007 yılı için durum şöyle idi:

İmalat Sanayi % 24,0 + Madencilik ve Taş Ocakçılığı % 0,8+ elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi, dağıtımı % 2,0 = % 26,8 + İnşaat Sanayi % 6,5, İnşaat Sanayi ile birlikte tüm sanayinin toplamı % 33,3 idi. (Sanayi Ek 2, Sabit Fiyatlarla Sektörlerin GSYH İçindeki Payları - İktisadi Faaliyet Kollarına Göre ve 1988 Temel Fiyatlarına Göre, sf. 393)

2007 yılında Türkiye'nin GSYH'sının % 8,9'u tarımdan, yüzde 33,1'i inşaat da dahil sanayiden, % 58'i ise Hizmet Sektöründen geliyordu.

Yani sanayi, tarıma göre küçük bir istihdam fazlasıyla (% 23,2'ye % 26,5) GSYH'ya tarımın üç katından fazla katkıda bulunuyordu.

Soruna sektörlerin GSYH'ya katkısı bakımından yaklaşıldığında 2008 Türkiye'si bir tarım ülkesi olmaktan çoktan çıkmıştı.

Sabit fiyatlarla GSMH'ya sektörlerin katkısı hesaplarında 1968'de tarımın payının hala % 33,0, buna karşılık sanayinin payının henüz % 17,1 olduğu; bu dengenin ilk kez 1983 yılında tarım % 21,6, sanayi % 22,4 biçiminde sanayi lehine değiştiği bilindiğinde gelişmenin yönü ve gelen nokta çok daha net olarak görülmektedir. (Bkz. Türkiye İstatistik Yıllığı 1998, Tablo 404, s. 645, GSMH, Gelişme Hızı ve Sektör Payları)

Sektörlerin gelişme hızı rakamları da gelişmenin yönü açısından bilgi vericidir. Bu bağlamda GSMH'da 2006 yılında sektörlerin gelişme hızı 1987 sabit fiyatları temelinde şöyledir:

Tarım sektöründe gelişme hızı % 2,9, Sanayide % 7,4, İnşaat % 19,4; Ticarete % 5,9 vs.

(Sanayi Ek 3, Ekonomik Faaliyete Göre GSMH, 2006, sf. 394)

Yani sanayinin gelişme hızı tarımın gelişme hızının önündedir. Bu yalnızca 2006 yılına ait bir olgu da değildir. Genel eğilimin 2006'daki görünümüdür.

Sanayinin çoktan tarımın önüne geçtiği, yalnızca dış alımda değil, özellikle dış satımda Türkiye'nin giderek tarımdan çok sanayi ürünleri satan bir ülke haline geldiği dış ticaret istatistiklerinde de açıkça görülmektedir.

1980'de ihracatın sektörel dağılımında tarım % 64,6'lık bir paya sahipken, sanayi % 25,8'lik, madencilik % 9,5'lik, bu ikisi birlikte % 35,3'lük bir paya sahipti. 2008'in Ocak/ Nisan arası birinci çeyreğinde yapılan 44.523.512 Dolar tutarındaki toplam ihracat içinde tarım ve ormançılık 1.238.147, balıkçılık 102.146 Dolarlık değerle toplam 1.340.293 katkıya sahipti. Yani tarım ve balıkçılığın tüm ihracattaki payı toplam % 3'tü. Buna karşı İmalat Sanayi 42.370.927 Dolar ihracat değeriyle, madencilik ve taş ocakçılığı 597.247 Dolar tutarında ihracat değeriyle tüm ihracat içinde toplam % 96,5'lik paya sahipti! Bu açıkça ihracatta sanayi ürünlerinin, yarı mamul ve mamul madde ihracatının artık kesin bir biçimde egemenliği anlamına gelmektedir. (Sanayi Ek 4, Ekonomik Faaliyetlere Göre Dış Ticaret, sf. 395)

2003 yılında sanayide toplam ortalama büyüme % 8,7, 2004 yılında ise % 11,1'di. İmalat Sa-

nayinde kapasite kullanımı 2003 yılındaki % 78,4'den, 2004'de % 81,6'ya çıkmıştır. Ki bu Türkiye açısından olduğu gibi, dünya genelinde de büyük bir orandı.

(Bkz. Sanayi Üretimi ... Üç aylık 1997 = 100, yıllık % Değişim ve Kapasite Kullanım Oranı, Türkiye Ekonomisi 2004, TÜSİAD Yayını, s. 23)

Ekonomide 2006 yılından itibaren başlayan, 2007'de de süren büyüme hızındaki düşüş 2008 yılının ilk çeyreğindeki rakamların gösterdiği kadarıyla en az sanayi alanında görülmektedir. 2007'de sanayideki toplam ortalama büyüme hızı % 5,4 ile, genel ortalamanın üzerinde idi. 2008'in ilk dört ayının sanayideki ortalama büyüme hızı ise % 6,93 idi.

(Sanayi Ek 5, Aylık Sanayi Üretim Endeksi, Bir Önceki Yıl ve Aynı Aya Göre Değişim Oranları, bkz.: <http://sey.ydicagri.org>)

Yani kısacası, Türkiye ekonomisinde bugün sanayi büyümeyi sürükleyen temel unsur; ekonominin motoru durumundadır.

III. 2. 2. Madencilik

Madencilik İmalat Sanayinin önemli girdilerinin sağlanması ve enerji kaynaklarının elde edilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Ekonominin gelişebilmesi için bu alanın gelişmiş olması gereklidir. Yer altı kaynakları kıt olan ülkeler, gerek enerji üretimi, gerekse imalatta gerekli madencilik kesimi ürünlerini elde edebilmek için büyük boyutlarda dışalım yapmak, döviz harcamak zorunda kalırken, yer altı kaynakları zengin ülkeler bu alandaki üretim ve dış satışlarıyla döviz zengini olabilmektedir. Bu en açık olarak enerji alanında petrol üreten ülkelerin durumunda gözlenebilir. Dünyanın maden ve hammadde rezervlerinin yaklaşık % 0,3'ü Türkiye'de bulunmaktadır. Bu oran petrol ve taşkömürü dışta tutulduğunda % 2'ye yaklaşmaktadır. Türkiye öncelikle madencilikte çeşitlilik açısından dünyanın görece zengin ülkelerinden biri konumundadır, fakat toplam rezerv ve tek tek yatak boyları açısından kıyaslama yapıldığında, Türkiye dünya sıralamasında gerilere düşmektedir. Dünya rezervlerinde Türkiye'nin önemli paya sahip olduğu madenlerin başında Bor madeni gelmektedir. Bu maddede dünya rezervlerinin önemli bir bölümü (% 36'sı) (*2) Türkiye'de bulunmaktadır. Bunu dünya rezervlerinin % 23,93'ü ile Feldspat, % 7'si ile Barit, % 2,26'sı ile Antimuan, % 2,21'i ile Diatomit, % 1,75'i ile Stronsiyum, % 1,59'u ile Civa, % 1,52'si ile Linyit, % 1,47'si ile Manyezit, % 1,44'ü ile Gümüş, % 1,11 Tungsten/ Wolfram, % 0,72'si ile Kurşun, % 0,69'u ile Çinko, % 0,42'si ile Altın, % 0,40'ı ile Krom, % 0,37'i ile Bakır madenleri izlemektedir. Trona madeni rezervlerinin % 0,32'si Türkiye'de bulunmaktadır. Bu madenin % 97,71'inin ABD'de bulunduğu dikkate alındığında, Türkiye Trona maden rezervleri bakımından önemli bir ülkedir. (Sanayi Ek 6, Dünya Madenciliğinde Türkiye'nin Payı, sf. 396-397)

Maden üretimi konusunda Türkiye elindeki zenginliği yeterince kullanmama durumundadır. Türkiye'de kişi başına maden üretimi dünya kişi başına maden üretimi ortalamasının üçte biri düzeyindedir.

Türkiye'nin dünya maden üretimindeki payları "Madencilik Sektörü Toplantı Raporu- Haziran 2000" de verilen bilgilere göre Borda % 48,0, Perlitte % 11,82, Manyezitte % 10,67, Feldspat'ta % 7,92, Krom'da % 6,87, Linyit'te % 5,20, Baritte % 2,38, Grafitte % 2,18 idi.

2007 yılında Madencilik ve Taş Ocakçılığının 1998 temel fiyatlarına göre sabit fiyatlarla GSYH'ya katkısı % 0,8 idi. Cari fiyatlarla hesaplandığında bu katkı oranı 2007'de % 1,2 olarak görünüyordu. Madencilik ve Taş Ocakçılığının ihracattaki payı 2007'de 1.661.000.000 Do-

lar tutarında ihracat değeri ile % 1,55 idi. (*3) Almanya, ABD gibi gelişmiş emperyalist ülkelerde madencilik GSMH'ya katkısı % 4 civarında bulunmaktadır. Dünya ortalaması ise % 2 civarındadır. Mutlak değer olarak alındığında Almanya'da 2000'de 30 milyar Dolar civarında, ABD'de 150 milyar Dolar civarında bir değeri bu. Aynı yıl Türkiye'nin GSMH'nda Madencilik değeri katkısının 1,5 milyar Dolar civarında olduğu bilindiğinde, bu alanda da -2000'den bu yana küçümsenmeyecek bir gelişme olsa da- Türkiye'nin gerçek boyutları ve var olan potansiyelin iyi değerlendirilemediği daha iyi görülür.

Madencilik alanı, Türkiye bu alanda oldukça zengin kaynaklara sahip olmasına rağmen, dış ticarete en fazla açık verilen bir alandır. 2007 yılında 1.661.000.000 Dolarlık maden ihracatı karşısında, 25.314.000.000 Dolarlık maden ithalatı durmakta idi.

Dışarıda bu alanda en büyük değer İşlenmiş Traverten (432.955.187 Dolar) ve İşlenmiş Mermer'den (414.787.121 Dolar) elde ediliyordu. Bunu Bakır Cevherleri ve Boratlar izliyordu. (Sanayi Ek 8, 2006-2007 Türkiye Maden İhracatı, bkz.: <http://sey.ydicagri.org>)

III. 2. 2. 1. Madencilik Sektöründe İşletmeler ve Çalışma

Madencilik sektöründe 1999 (*4) yılında faaliyette bulunan toplam 1.956 işyeri vardı. Bunların 498'i kamu kesimine aitti, 1.458'i özel kesime ait işyeri idi.

Madencilik alanında 1999'da yıllık toplam ortalama 72.754 (*5) kişi çalışıyordu. Bu bütün çalışanlar içinde % 0,35'lik bir orandı. Geçici işçilerle birlikte toplam istihdam 176.000 idi. Bu % 0,84'lük bir orandır. Yani madencilik sektörü istihdam edilenlerin çok küçük bir bölümünü kapsamaktaydı. 2006 yılı için TÜİK İstatistik Yıllığı'nda verilen rakam toplam 22.330.000 istihdam içinde 128.000 Maden ve Taş Ocakçılığı istihdamıdır. Yani tüm istihdam içinde Madencilik ve Taş Ocakçılığı istihdamının payı 2006'da %, 0,57 düşmüştü. (Bkz. Türkiye İstatistik Yıllığı, 2006, s. 165, Tablo 11.4)

Bundan daha önemlisi gelişme yönüdür: Sektörde istihdam artışında sürekli bir gerileme söz konusudur. 1924-1998 arasındaki dönemde madencilik sektöründe istihdamda ortalama artış % 3,02'dir. Bu 1924-1950 arasındaki dönemde ortalama % 6,96 idi; 1951-1998 arasındaki dönemde ise % 1,04'e düşmüştür. Eğilim daha da gerileme yönündedir. (Bkz. Necati Yıldız, Madencilikimize Bakış, 2003, TMMOB Yayını, s.6)

1999 yılında Madencilik alanında istihdam edilen ve sürekli çalışan 72.754 kişinin 51.825'i 498 Kamu İşletmesinde çalışıyordu. Bu durumda Madencilik alanındaki Kamu İşletmelerinde (işletme başına) çalışanlar sayısı ortalama 104 kişi idi. 20.929 kişi ise 1.458 özel işletmede çalışıyordu. Özel işletmelerde çalışan sayısı ortalama 14 kişi civarında idi. Yani madencilikte Özel Sektör işletmeleri daha çok küçük ve orta büyüklükte işletmeler niteliğinde idi.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının verilerine göre 2004 Temmuz'unda Madencilik alanında toplam 123.564 işçi çalışıyordu. Bunların % 74,73'ü sendikali idi.

Madencilik sektörü okur yazar olmayan oranı en düşük olan (% 0,6) olan işgücüne sahip sektördür. Sektörde çalışanların % 69,3'ü ilkokul, % 18,8'i ortaokul, % 6,8'i lise mezunudur. Bura kadar olan bütün bölümlerde sektör çalışanın eğitim düzeyi genel ortalamanın üzerindedir. Yani madencilik sektörü çalışanları eğitim düzeyleri açısından Türkiye ortalamasının üzerindedir.